ЕПИЧЕСКИ И САКРАЛНИ ЕЛЕМЕНТИ В ОБРАЗА НА ЕНИХАН БАБА

Цветелина Димитрова
Студентски семинар по практическа етнология и фолклористика „Проф. д-р Иван Шишманов“

Настоящата работа има за цел да обърне внимание на специфичните черти в образа на Енихан баба, тяхното функциониране като митологични модели и интерпретирането им според българомохамеданските представи и вярвания от Горен Рупчос, Средните Родопи.

При българите мохамедани от този район едната от трите основни опорни точки на етноидентификацията (език, конфесия, бит и битови практики) е силно накърнена. Става дума за особения статус на тяхната мохамеданска религиозна принадлежност – продукт на сравнително скорошното им ислямизиране през XVII в. Това състояние провокира задействането на ред компесаторни механизми за актуализация на архаични митологични модели в местната фолклорна менталност.

Представите и вярванията, материализирани в образа на Енихан Баба, са показателни за посоченото етнокултурно явление, най-вече чрез своята събирателност. Светецът е единственият персонаж от местния сакрален пантеон, който категорично носи знака на не-християнското и стои в основата на категорията **„свое“** само за българомохамеданите от Горен Рупчос. Това обяснява и струпването на различни по степен на сакралност черти в неговия образ, които варират от представата за човек, надарен с нечовешка сила и способности, през разбирането за културен герой, хармонизиращ и конструиращ световния ред, до обожествяването и сравняването с Мохамед и Иисус Христос. Необходимо е да се отбележи, че между тези нива на сакралност няма ясно определена граница, каквато съществува, примерно, между епическия юнак и светеца в културните (фолклорни и не-фолклорни) традиции на българите християни.

Успоредно с обособяването на образа на Енихан баба в категорията на **„своето“** във верското пространство на местните българи мохамедани протича и друг процес – този на вписването му във фолк-

лорно-религиозната система на всички горнорупчоски общности, независимо от религиозната им принадлежност. Една от основните движещи сили на това явление е институцията на „аратлиците" християни и мохамедани – местен вариант на известните в цяла България побратими.

Исторически знания за Енихан баба в паметта на изследваните българи мохамедани почти отсъстват, но и там, където са съхранени някои от техните елементи, свободното преминаване от историческо към митологично възприемане на образа ясно може да се проследи. Във фолклорните текстове от този тип прави впечатление обединяването на различни нива на сакралност в един план на изказване – особено в преходните форми между „обикновен човек" и „пайгамбер". В образа на Енихан баба липсва едно средищно ниво на **„сакралност"**, каквото се открива при юнака от българския героичен епос. Епическият герой, като персонификация на свръхчовешкото, на **„културното"**, заема централно и добре обособено пространство, макар да не е носител на „канонична" сакралност. Енихан баба пък е показан едновременно и като културен герой, и като пророк; той е непогрешим и е поставен в позицията на морален норматив.

Най-разпространеният сюжет в разказите за Енихан баба е печенето на чеверме, хвърлянето на шиш и избликването на седем/девет извора или прорастването на „обърнато" дърво. Тук може отново да се направи ясен паралел с така характерната за епоса начална сцена, която „задвижва колелото" на поредното геройство. При Енихан баба обаче следва митологичен по своята семантика, космогоничен акт на сътворение.

Друг основен момент от фолклорните българомохамедански разкази за Енихан баба пряко кореспондира с т. нар.**„близначни митове"**. В болшинството от текстовете се говори за „двама братя", в действията на които може да се открие типичното за митологичните близнаци противопоставяне, експлицирано дори във вертикала – **Енихан баба е на върха (Енихан тепе), а брат му – Герге/свети Гьорги е долу (в с. Дряново)**. Най-вероятно тази дълбоко закодирана във фолклорната менталност на местните българи мохамедани, архаична схема е актуализирана поради необходимостта образът на

Енихан баба да бъде включен в общата фолклорно-религиозна система на горнорупчоските фолклорни общности, независимо от религиозната им принадлежност. Фактът, че като брат на Енихан баба в разглежданите текстове е посочен християнският сакрален персонаж свети Георги, е доказателство, че „аратличеството“ (побратимството) между двамата е фолклорен резултат от действието на едни компенсаторни по своята същност ментални механизми.